

Haziran 20, 2020

DÜNYA TARİHİNDE; KARVAN'IN (GEZEN EVLERİN) MUCİDİ TÜRKLERDİR.
KARAVAN İLK KEZ TÜRKLER TARAFINDAN İCAD EDİLMİŞ VE KULLANILMIŞTIR.

Oğuz'un bir eri vardı, akıllı tecrübeli,
Barmaklığı-Çosun-Billig, yatkındı işe eli.
Bir kağnı arabası, yapıp koydu içine,
Oğuz'un bu ustası, devam etti işine.
Kağnıyı çekmek için, canlı öne koşuldu,
Cansız alıntılar da, üzerine konuldu.
Oğuz'un beyleriyle, halkı şaşılar buna,
Onlar da kağnı yaptı, özenmişlerdi ona.
Kağnılar yürür iken, derlerdi: "Kağ'a! Kağ'a!"
Bunun için de dendi, artık bu halka "Kağ'a".
Oğuz bunu görünce, güldü kahkaha ile,
Dedi: "- Cansızı çeksin, canlılar Kağ'a ile!"
"Adınız Kağ'alug olsun, belgeniz de araba!"
Bıraktı onları da, gitti başka tarafa.
(Oğuz Kağan Destanından)

Karavan dediğimiz gezen evlerin ilk mucidi tarihte atı ilk ehlileştiren millet olan Türklerdir. İskitler başta olmak üzere Hun dönemine ait Türk kurgan ve buluntularında Türk Atlı araba kalıntıları bulunmuştur. Pazırık Türk-İskit kurganı bunlardan başlıca olanıdır. Yazılı kaynaklara göre İskit Türklerinin gezer keçe evlerde yaşadıkları Hipokratın yazılarında şu şekilde ifade edilmektedir:

İskitler; soğuk, yüksek,sulak,zengin çayırlıklı yerlerde yaşar. Bu iskitlere Nomad (Nomad: konar-göçer) denir. Çünkü onların evleri yoktur ve arabalarda yaşarlar. Arabalarının en küçüğü 4 tekerli en büyüğü ise 6 tekerlekli olup içi keçe ile kaplıdır. Ev biçiminde yapılmıştır. Bazılarında tek oda; bazılarında ise; 3 oda vardır. İki yada üç öküzle çekilen arabaları yağmuru, karı ve rüzgarı geçirmez. Koyun,öküz ve atları onlara eşlik eder. Hayvanlarını besleyecek otlak buldukları sürece herhangi bir yerde diledikleri kadar kalabilirler, hayvan besini otlak bitince ise; başka yere göçerler.

Pompeyli Trogus'un (M.Ö.1.YY) tarihini aktaran Romalı tarihçi Justinus da İskitlerin keçe kaplı gezen evlerde yaşadıklarını konar-göçer hayvancılık yaptıklarını ifade eder.

Çin kaynaklarına göre atlı araba M.Ö. 2000 yılında Türkler tarafından kullanılmıştır. Ayrıca Türklerde 'oturma arabası' vardır. Bu araba Çin kaynaklarında 'keçe arabası' olarak geçmektedir. Bir Türk kabilesi olan Tobalar da da, 'ilahi bir araba'dan bahsedilmektedir. Buna göre bazı Türk kabilelerinde arabanın dini bir önemi olmalıdır. Çin kaynaklarında geçen, 'Hunlarda araba yapan ustalar yoktur, çünkü orada herkes araba yapabilir' kaydı, arabanın Türklerde kullanıldığını göstermektedir (Türk Ansiklopedisi 1949: 3/195).

Hunlar at üretmişler, öküzleri ehlileştirmişler, hatta M.Ö. III. yüzyılda şahinle avlanmayı bile öğrenmişlerdir. Kulübeler (tekerlekli arabalar) kurmuşlardır. Bu kulübeleri (tekerlekli çadırları) kullanıma oldukça elverişliydi. Dondurucu toprak ve taş duvarlara oranla bu çadırlar rüzgâr ve soğuğa karşı koruyucu durumundaydı. Ayrıca otağı sökerek daha sıcak bir yere taşıma imkânı vardı. Bunun yanında tekerlekli kulübe, mevcut mal varlığını düşmana kaptırmamak için daha güvenliydi (Gumilev, 2002: 112). Hun göçebe hayvancılığı oldukça gelişmiş olduğundan, bu hayvanlar yüklerini de taşımaktaydılar. Nitekim kayalar üzerinde çizilmiş olan resimlerde Hunların atalarının üzerinde 'kum denizini' geçtikleri 'gemi'ye benzer bir suret tasvir edilmiştir. Bu atlar tarafından çekilen tekerlekli, kapalı bir araba resmidir. Burada beygir suretinin yapılması böyle bir arabanın binek atları için oldukça ağır olduğunu göstermektedir. Bu yeterli olmamakla birlikte, inandırıcı bir tasvirdir (Gumilev, 2002: 46-47).

Kaynaklara ve arkeolojik kalıntılara bakıldığında araba Hunların askeri ve günlük yaşamlarında çok önemli bir yer tutmaktadır. Hunlar arabayı günlük hayatta ve askeri amaçlı olarak da nakliye ve

ulaşımda sıkça kullanmışlardır. Sadece araba yapmakla kalmamışlar, ok, yay, çadır ev, tahta çit ve tabut yapma işlerinde de usta idiler. İç Moğolistan'daki Daqing Dağı ile Hexi koridoru ve çevresi, o devirde Hunların ağaç eşya yapımı için çok önemlidir (Jiang Yingliang 1990: 1/118). Çin Yıllıkları'nda da Hunların araba yapıp kullandıkları çok açık bir şekilde belirtilmektedir. Mesela, M.Ö. 8 yılında Çin hükümdarı, Hun Şanyüsü'nden bir yeri istemiştir. Şanyü, bu istek karşısında Hunların batı kesiminde yaşayan ahalinin çadır ve araba yaptıklarını, üstelik bölge halkının buradaki dağa saygı gösterdiklerini, ayrıca bu bölgenin atalarını malı olduğunu, hepsinden önemlisinin de ev ve araba yapmak için halkın ağaç ihtiyacını bu dağlık araziden karşıladıklarını belirterek Çin imparatorunun bu isteğinin kabul etmemiştir (Ban, 1992: XI/3810). M.S. 109 yılında Çin orduları Hunlara saldırdığında keçe çadırlar ve 1000'den fazla araba ele geçirilmiştir. Hun arabaları her ne kadar savaşta kullanılsa da, daha çok otlak bölgelere doğru göçerken bir ulaşım aracı olarak kullanılmıştır. Bu kayıtlar Hunların kesinlikle araba kullandıklarını göstermektedir (Ban, 1992: XI/3562).

Nitekim, bir Çin kaynağında, Mete'nin bir mektubunda Çinlilere dostluk sembolü olarak bir adet deve, iki adet binek atı ile birlikte sekiz tane de araba atı gönderdiği belirtilmektedir (Sı 1992: 2896). Demek ki, araba atları binek atlarından farklıdır. Bu da arabanın Türklerde kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca Göktürk Kitabeleri'nde adı geçen bir Türk kavmi olan Kurikan Kavmi'nde de iki tekerlekli, üzerleri kapalı ve atlar tarafından çekilen arabaların kullanıldığı bilinmektedir. Bu iki tekerlekli arabalar, Uygurların ataları olan Kao-ch'e'ları, yani yüksek tekerlekli arabaları olan kavmi hatırlatmaktadır. Ayrıca Kurikan resimlerinde atlar ve köpeklerle çekilen kızak kabileleri de görülmektedir. Kızakların üzerinde aynen arabalarda olduğu gibi keçelerle örtülmüştür (Ögel 1988: 202,204). Uygurların kullandıkları yüksek tekerlekli arabalarından dolayı, Çinliler tarafından kendilerine "Kao-ch'e" (yüksek arabalı) denilmiştir. Göç veya savaş sırasında bu arabalarına çok güvenmişler ve barış zamanında da bu arabalarını ev olarak kullanmışlardır (İzgi 1989: 14; Ögel 1988: 6/38, 174). Kao-ch'e'lar, Doğu Türkistan'daki Tanrı Dağları ile Altay Dağları gibi önemli bölgelerde yaşıyorlardı. Dolayısıyla, bu bölge sınırları içinde yer alan kaya resimlerinde mutlaka kendilerine ait araba ile ilgili izler bırakmışlardır. Çinli arkeologlar ve tarihçiler Tanrı Dağlarının güneyi ile kuzeyi, İç Moğolistan ve Ningxia eyaletlerinde çok sayıda araba ile ilgili kaya resimleri bulmuşlardır. Doğu Türkistan, İç Moğolistan'daki Yinshan Dağları, Ningxia'daki Helan Dağları, Moğolistan Cumhuriyeti'ndeki Hangai Dağları, Altay Dağları ve Kazakistan Cumhuriyeti sınırlarında arabalarla ilgili kaya resimleri bulunmuştur. Fakat bunlar Kao-ch'e'ların yaptığı arabalardan farklıdır. Çinli tarihçi Sui Beihai bu tür arabaların Hun tarzı olduğuna inanmaktadır. Ayrıca Doğu Türkistan'ın bir çok yerinde bulunan atların çektiği arabaları tasvir eden kaya resimlerinin belli başlıları Hun tarzındadır. Bu nedenle Altay, Balışın ve Kuluk dağları civarındaki atla çekilen arabaların tasvir edildiği kaya resimleri Hun tarzındadır. Bu kaya resimlerinin bir tarafında da koyun, yılan, keçi, geyik, sığır ve kurt

resimlerine de rastlanmaktadır Birer çift halinde tasvir edilen bu hayvanlar Hun kültürünün karakteristik özelliklerini taşımaktadırlar. (Beihai 1994: 524, 530, 531).

Orta Asya'da eskiden beri kullanılmakta olan iki türlü arabanın bulunduğu bilinmektedir. Biri sürücünün arkaya oturup dizginle idare ettiği Hârizm ve Kaşgar arabası, diğeri ise sürücünün at üzerine binip kısa gem ile idare ettiği Türkistan ve Hokand arabasıdır. İbn Battûta Kırım'da halkın dört tekerlekli at, öküz ve deve ile çekilen bir araba kullandığını bildirmektedir. İbn İyâs ise arabanın Osmanlı Türkçesi'nden Arapçaya geçtiğini, deve, at, öküz gibi hayvanlar tarafından çekilen tahtadan yapılmış tekerlekli bir vasıta olduğunu yazmaktadır. Aynı yazar ayrıca Yavuz Sultan Selim'e karşı savaşan Memlûklü ordusunda darpzen taşıyan ve öküzlerle çekilen yüz kadar tahta arabanın bulunduğu bahsetmektedir (İpşirli 1991: 242-243). Ayrıca önemli bir konu da araba kelimesinin Türkçe'den diğer dillere geçmiş olmasıdır. Mesela, Ruslar "arba" demişlerdir (Azerbaycan-Sovyet Ansk. 1976: 378).

Türklerin araba kültürü içerisinde "kağrı"nın da ayrı bir yeri vardır. Türk Mitolojisinde, 'ateşin, tuzun, kağrının Türkler tarafından bulunduğu' dair belgeler mevcuttur. Kağrı iki tekerlekli bir arabadır. Nitekim Uygur kitaplarında, bir taşıma vasıtası olarak araba için, kanglı kölük kullanılmıştır. Yine at arabası için de kanglı kullanılmıştır. Bundan, bu çağda kağrının bir at arabası olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kağrıyı süren 'arabacı' ise 'kanglıcı' idi. Bu arabaların yük hayvanlarının gittiği yolu kullanması zor olduğundan, arabalar için bir 'araba yolu' gerekliydi. Eski Uygur belgelerinde ise bu yol kanglı yolu olarak geçmektedir. Savaş arabaları ise eski Türklerde görülmemiştir. Çünkü bunlar ağır ve hantal idi. Oysa Türklerin savaş tekniği, esnek ve dinamikti. Sadece ordunun azığı ile diğer ihtiyaçlarını taşımak için büyük arabalar kullanılmıştır. Osmanlı Türkleri zamanında da bu kelime kağrı şekline dönüşmüştür (Ögel 1978: 410-411) ve kağrı kelimesi Anadolu'da at arabalarından farklı olarak sadece ağaç tekerlekli öküz arabaları için kullanılmıştır.

Kağrı, Asya'da milattan önceki yıllarda hatta IV. yüzyılda bile bilinmektedir. Birçok Asya mezarlarında tekerlekli arabalar dikkati çekmektedir. Bazılarındaki at iskeletlerinin durumlarından, bunların Türk defin geleneğine ait olduğu sonucuna varılmaktadır. M.Ö. IV. yüzyılda Türkler arabayı kesinlikle kullanmışlardır. Oğuz Destanı'nda da kağrının kullanılmasından değil, bizzat icadından bahsedilmektedir. Destan'da kağrının icadının belirtilmesi, Türklerin atı çok eski çağlardan beri bilmelerinin yanında arabayı da tanıdıklarını göstermektedir. Oğuz'un Kanklı diye ad verdiği kavim, Türk tarihinde önemli bir yer tutar. Çin kaynaklarında da Semerkant civarında oturan kavmin adı 'Kangcü' olarak geçmektedir. Bu kelimenin anlamı 'arabalılar'dır. Daha sonraları da göçebelikten yarı göçebeliğe geçişte artık arabalar daha çok kullanılmaya başlanmıştır (Baykara 1997: 248). Destan'da arabanın icadı ile ilgili şu bilgilere ulaşılmaktadır: "Çürçet Kağanla yapılan savaşta o kadar

Pazırık İskit-Türk kurganından çıkarılan At Arabasına ait arkeolojik eser

Japonya, Miho Museumda sergilenen 5.YY Gök-Türk Kağanlığı dönemine ait mezar taşı kabartması
rölyef üzerindeki tekerlekli Araba üzerindeki Türk Yurtları (Çadır/Ev/Bark)

Tacikistan Pencikentte bulunan Gök-Türk Kağanlığı yas merasiminin anlatıldığı tarihi çizim

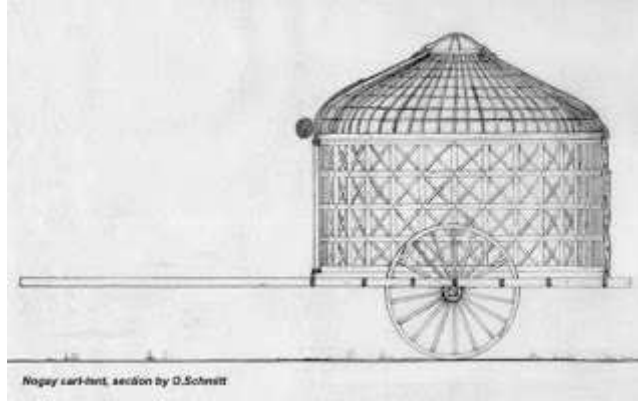

Konar-Göçer Türklere ait tekerlekli gezen yurt (çadır/ev/bark) çizimleri ve resimleri

Kaynakça:

Hipokrat (Hippocrates, On Airs, Waters, And Places)

Emine Sonnur Özcan/ Kültür Tarihi açısından İskit-Türk aynılığı/Selenge yatınları

Yard. Doç. Dr. Şayan ULUSAN ŞAHİN Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi /TÜRK KÜLTÜRÜNDE AT ARABASI (At Arabalarının Dili) adlı makale

“Araba”, (1949), M.E.B. Türk Ansiklopedisi, c.3, Ankara.

“Araba”, (1976), Azerbaycan-Sovyet Ansiklopedisi, c.1, Bakü.

BAN, Gu, (1992), Han Shu (Han Hanedanı Kitabı), c.XI, bölüm.94-c.XI, bölüm.87-B, Zhonghua Yayınevi, Pekin.

BAYKARA, (1997), Tuncer, Türk Kültürü Araştırmaları, Akademi Kitabevi, İzmir.

BEİHAİ, Su, (1994), Xinjiang Yanhua (Doğu Türkistan Kaya Resimleri), Doğu Türkistan Güzel Sanatlar ve Fotoğrafçılık Yayınevi, Urumçi.

ÇINAR, Ali Abbas, (1993), Türklerde At ve Atçılık, Kültür Bakanlığı yay., Ankara.

ÇINAR, Ali Abbas, (1996), Türk Dünyası Halk Kültürü Üzerine Araştırma ve İncelemeler, Muğla Üniversitesi Matbaası, Muğla.

EBERHARD, Wolfram, (1995), Çin Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yay., 3.baskı, Ankara.

ESİN, Emel, “Türk Sanatında At”, (2002), Türkler, c.4, Yeni Türkiye Yay., Ankara.

GUMİLËV, Lev Nikolayeviç, (2002), Hunlar, (Çev. D.Ahsen Batur) , Selenge yayınları, İstanbul.

İPŞİRLİ, Mehmet, “Araba”, (1991), T.D.V. İslam Ansiklopedisi, c.3, İstanbul.

İZGİ, Özkan, (1989), Çin Elçisi Wang Yen-Te’nin Uygur Seyahatnamesi, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.

JIANG YINGLIANG, (1990), Zhongguo Minzu Shi (Çin Milletler Tarihi), c.1, Millet Yayınları, Pekin.

KAFESOĞLU, İbrahim, (1986), Türk Milli Kültürü, Boğaziçi yay., 4.baskı, İstanbul.

KAPLAN, Mehmet, (1979), Oğuz Kağan Destanı, Dergah Yay., İstanbul.

LİGETİ, L., (1986), Bilinmeyen İç Asya, (Çev. Sadrettin Karatay), Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

NÉMETH, Gyula, (1962), Attila ve Hunları, (Çev: Şerif Baştav), (Bk: Peter Vaczy, Hunlar Avrupa'da; Lajos Ligeti, Asya Hunları bölümleri), A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak.Yay., İstanbul.

ÖGEL, Bahaeddin, (1978), Türk Kültür Tarihine Giriş, c.1, Kültür Bakanlığı yay., Ankara.

ÖGEL, Bahaeddin, (1988), İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi (Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre), Türk Tarih Kurumu yay., 3.baskı, Ankara.

ÖGEL, Bahaeddin, (1988), Türk Kültürünün Gelişme Çağları, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı yayınları, 3.baskı, İstanbul.

R SONYI, Laszlo, (1971), Tarihte Türklük, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara.

RÜSTOW, A., "At ve Araba Kullanmanın Tarih ve Sosyoloji Bakımından Ehemmiyeti", (1943), II.Türk Tarih Kongresi, (İstanbul, 20-25 Eylül 1937), İstanbul.

SI, Maqian, (1992), Shi Ji (Tarih Kayıtları), c.IX, bölüm. 110, Zhonghua Yayınevi, Pekin.

SÜMER, Faruk, (1983), Türkler'de Atçılık ve Binicilik, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı yay., b.y.y.

ŞEMSEDDİN SAMİ, (1989), Kâmûs-ı Türkî, Enderun Kitabevi, İstanbul.

TURAN, Osman, (1979), Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi, c.I-II, Nakışlar Yayınevi, İstanbul.

TURAN, Şerafettin, (2000), Türk Kültür Tarihi, Bilgi Yayınevi, 3.baskı, Ankara. (1992), Türk Dünyası El kitabı c.1, (Coğrafya-Tarih), İkinci Baskı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara.

